

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstszitz Dnipro

PEOM
РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY
REGIONAL
UNION
OF YOUTH

СВОБОДА СЛОВА ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ АТО

Київ 2016

Свобода слова та захист прав журналістів в зоні АТО. Навчальний посібник. Колектив авторів, - Київ, 2016. - 76 с.).

В основу посібника покладені теоретичні та практичні знання функціонування українського законодавства у сфері регулювання діяльності медіа в зоні проведення АТО, техніки та інструменти реалізації права громадян на свободу самовираження. Посібник рекомендований усім, хто планує або здійснює журналістську діяльність в зоні конфлікту, працює у сфері поширення свободи слова та є одним із перших в Україні повноцінних навчальних матеріалів у цій галузі.

Посібник розроблено та адаптовано з використанням матеріалів з відкритих джерел творчим колективом у складі: Коскіна Зинаїда – доцент ДонНУ, кандидат юридичних наук, Шостир Христина – журналіст-фрілансер, Гришин Михайло – ГО «РЕОМ», Ірина Габарян – медіа-тренер, медіа-експерт, Тимофей Золотарьов – журналіст, волонтер. Коректори – Шостир Христина, Гришин Михайло. Дизайн – студія Imasters.

© «Регіональне Об'єднання Молоді», 2016 рік.

ЗМІСТ

ПРАВОВА ОСНОВА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ АТО	5
ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЗОНІ АТО	11
ОБОВ'ЯЗКИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ АТО	18
СВОБОДА СЛОВА ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ	25
ПОВЕДІНКА В КРИТИЧНИХ ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	29
Техніка	31
Захист	32
Маркування	33
Транспорт	34
Зв'язок	35
Спілкування – це ввічливість	36

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstsitz Dnipro

PEOM
РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY
REGIONAL
UNION
OF YOUTH

Обстріли	37
ОСНОВНІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ЖУРНАЛІСТІВ, ПРАЦЮЮЧИХ У ЗОНІ КОНФЛІКТУ	38
ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ТА ПОВЕДІНКА В СОЦМЕРЕЖАХ	43
РОБОТА У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ: ПОРАДИ ПРАКТИКА	44

ПРАВОВА ОСНОВА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ АТО

Перед журналістами, що працюють у зоні АТО стоїть непроста задача: доносити до людей правду, впливати на формування суспільної свідомості, громадської думки; першим опинятися в гушчині подій, осягати глибинний зміст явищ, причини і наслідки, витлумачувати їх для загалу. Правова основа роботи журналістів у зоні АТО регламентується в першу чергу спеціальними заходами та допусками.

Допуск журналістів до висвітлення подій на Сході

Варто пам'ятати! Жоден журналіст не може без будь-якого дозволу поїхати на виконання редакційного завдання на Схід, для цього потрібно пройти ряд адміністративних процедур. Такий порядок був введений з січня 2015 року і являє собою отримання акредитації від Служби безпеки України та прес-карти на виконання редакційного завдання в Міністерстві оборони України.

Акредитація є юридично обов'язковою і здійснюється відповідно до Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти Міністерства оборони України та Збройних сил України. Ця процедура передбачає подання заяви до СБУ на отримання акредитації, підписаною уповноваженою особою ЗМІ, не пізніше, ніж за десять робочих днів до запланованого відвідування, розгляд заяви протягом 1 робочого дня та надання відповіді. При успішному проходженні акредитації журналіст відправляється в зону проведення бойових дій, пред'являє українським військовим на блок-посту посвідчення журналіста відповідного ЗМІ, проходить перевірку на наявність акредитації, в разі наявності акредитації, отримує підтвердження або відмову у залежності від ситуації та бойових дій у визначеному районі АТО.

З 9 січня 2015 року також було введено отримання спеціальних прес-карт на виконання редакційного завдання на Сході України.

Прес-карта — це персоналізований документ, який засвідчує права представників засобів масової інформації щодо виконання редакційних завдань в районі проведення антитерористичної операції, а також в районах виконання завдань та дислокації військових частин ЗСУ та /або підрозділів з їх складу.

Варто обов'язково знати!

Отримання такої прес-карти є додатковою (не обов'язковою) процедурою і передбачає спрощення виконання професійних журналістських обов'язків, оскільки, маючи її на руках, журналісту не доведеться кожного разу узгоджувати певну конкретну зйомку з вищим військовим керівництвом. Порядок отримання такої карти передбачений Інструкцією МОУ «Про порядок оформлення та використання прес-карт представниками ЗМІ щодо висвітлення діяльності Збройних сил України в зоні АТО».

З точки зору свободи слова та вільного здійснення журналістами своїх професійних обов'язків вище перелічений адміністративний порядок виглядає доволі бюрократичним. Він не раз ставився під сумнів незалежними спостерігачами. Зокрема, за словами представників Незалежної медіа-профспілки і Національної спілки журналістів, цей порядок, фактично, наділяє державні організації правом втручатися у редакційну політику ЗМІ, а відтак погіршує стан свободи слова в країні.

Запроваджена віднедавна практика видачі прес-карт ускладнює роботу журналістів, оскільки отримати її можна лише в Краматорську. Відповідно до Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", журналіст має право перебувати у місцях воєнних конфліктів без жодних дозволів на підставі редакційного посвідчення, він не зобов'язаний проходити акредитацію, але зобов'язаний не поширювати певну інформацію, перелік якої визначений цим законом. Цей закон є спеціальним, у його прикінцевих положеннях

зазначено, що всі інші закони діють лише у частині, в якій не суперечать цьому закону.

Свобода слова в зоні АТО та обмеження журналістської діяльності в умовах можливого воєнного стану

Окрему увагу варто приділити питанню свободи слова в місцях проведення антитерористичної операції. Наразі на цій території діє режим надзвичайного стану, який не передбачає обмеження будь-яких прав людини, зокрема і права на свободу думки і слова.

Відтак виникає питання, як співвіднести перелік інформації, що не підлягає поширенню, передбачений статтею 17 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» з свободою слова, яка включає в себе вільне поширення зібраної інформації?

Актуальним залишається і питання введення воєнного стану на Сході держави. Він передбачає можливі обмеження свободи слова у разі запровадження воєнного стану, а саме: регулювання роботи установ, підприємств, організацій культури та ЗМІ, використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; заборона роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачі інформації через комп'ютерні мережі. Важливо знати, що кожен з цих заходів має бути конкретно передбачений Указом Президента про введення воєнного стану, а його використання не може бути свавільним.

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЗОНІ АТО

Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом «Про доступ до публічної інформації». Нерідко саме публічна інформація є джерелом, яке журналіст використовує у своїй роботі.

Проблема доступу до інформації актуалізує і конкретизує всі складності взаємовідносин між владою, пресою і суспільством. Представники влади продовжують діяти з "позиції сили". Декларуючи свободу масової інформації, сама влада постійно і наполегливо її порушує, намагаючись визначати рамки дозволеності і потрібної їй ступеня інформування суспільства.

Закон надає журналістам додаткові права. Але залишився «совковий» підхід - без папірця ти ніхто. Тому у нас всюди в законодавстві згадується: "редакційне посвідчення", за пред'явленням «редакційного посвідчення» або інший профорганізації журналістів.

І встановлені додаткові правові обмеженні: будь-яка людина не може негайно отримати коментар керівника підприємства, організації, органу влади або місцевого самоврядування. Журналіст це може. Журналіст може записувати за допомогою аудіо-, відеотехніки. Те ж стосується акредитації. Вона може бути обов'язковою або добровільною. Добровільну можуть робити підприємства і організації, і вона не регулюється законодавством. Те, що стосується органів влади, ця норма врегульована. Фактично ця акредитація є не роздільною, а дає додаткові права. Але коли ми говоримо про антитерористичну операцію (АТО), то її проведення передбачено законом про боротьбу з тероризмом. Цей закон передбачає ряд норм

обмежувального характеру. Одна з них - ніхто не може перебувати в зоні АТО без дозволу керівника центру АТО. Навіть не акредитації при Службі безпеки України (СБУ), а безпосередньо дозволу керівника. Так зазначено в законі.

З іншого боку АТО не може тривати так довго і проходити на такій великій території, тому коли, наприклад, відбувається захоплення терористами банку, ми розуміємо, що в цій зоні, журналісти можуть бути тільки з дозволу керівника. Але, коли це вже величезна територія, то тут виникають питання.

Ст. 15 закону про держпідтримку ЗМІ і соціальний захист журналістів і ст. 25 закону про інформацію містять фактично однаковий абзац, який говорить про те, що при пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, який підтверджує його профстатус, журналіст має право перебувати в місцях військового протистояння, військових або збройних конфліктів, надзвичайних ситуацій і т.д. Це прописано для того, щоб держава або військовослужбовці не мали можливості приховувати реальні

масштаби якої-небудь катастрофи або збройного конфлікту. Тобто приховувати інформацію від суспільства за допомогою того, щоб просто обгородити це місце стрічками і нікого не допускати.

Законодавець прописав спеціальну норму, яка говорить, що журналіст має право там бути і висвітлювати подію. Але при цьому чітко прописано, що вся відповідальність за екіпіровку журналіста, забезпечення, життя, здоров'я, безпеку, честь і гідність, майно несе редакція, яка туди його направила, або сам журналіст, якщо він виявив самостійно таке бажання. Тобто держава надає право бути на місці подій, але не несе відповідальності за перебування. Ці дві норми фактично входять в конфлікт: при рішенні керівника АТО і без будь-якого дозволу - хочеш, їдь, будь ласка, але відповідальність на тобі.

Згідно із Законом, доступ до інформації забезпечується шляхом:

- 1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації:

- в офіційних друкованих виданнях;
 - на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет;
 - на інформаційних стендах;
 - будь-яким іншим способом;
- 2) надання інформації за запитами на інформацію.

Чи можуть заборонити зйомку у зоні АТО журналістові без акредитації?

Зазвичай, акредитація розглядається не як обов'язок, а як право журналіста, яке покликане сприяти його діяльності. Згідно зі ст.26 Закону України «Про інформацію», акредитація здійснюється суб'єктом владних повноважень з метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами, працівниками засобів

масової інформації професійної діяльності. Сам факт проведення АТО не зробив акредитацію обов'язковою процедурою.

Акредитацію в зоні АТО здійснює Служба безпеки України при оперативному штабі з управління АТО в Донецькій та Луганській областях, порядок цієї процедури детально розписаний на офіційному веб-порталі:

http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=126867&cat_id=126866

Обов'язку мати акредитацію не встановлено, а отже, особа має статус журналіста незалежно від того чи є у нього/неї акредитація чи ні. Разом з тим, акредитація має як переваги, так і недоліки, зважаючи на які й слід приймати рішення про акредитацію. У будь-якому разі, акредитація виступає "додатковою опцією" до статусу журналіста і її відсутність не може обмежувати журналіста у правах. А відмова від акредитації має розглядатись винятково як відмова від додаткових можливостей, і в жодному разі не має обмежувати свободу слова.

Незалежно від того чи отримав журналіст акредитацію, йому/їй слід дотримуватись журналістських та етичних стандартів. До прикладу, обличчя, імена та будь-яку персональну інформацію про військовослужбовця можна публікувати лише за його згодою. Інформація про загиблих також відноситься до категорії чутливої, що обов'язково має братися до уваги при публікації. Матеріали, які висвітлюють рівень безпеки, озброєння чи оснащення військових об'єктів публікувати за загальним правилом забороняється. Під таку заборону також підпадає конкретна інформація про пересування військ, інформація про збір розвідувальних даних, у якій розкривається тактика, а також будь-які відомості, розголошення яких може поставити під загрозу оперативну безпеку чи життя людини.

ОБОВ'ЯЗКИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ АТО

Роль ЗМІ полягає саме в тому, щоб розібратися у конфлікті, пояснити його, повідомити обставини та відшукати інші точки зору, а не просто в тому, щоб звернутися до тих самих старих джерел і повторити ті самі причини невдоволення.

Журналісти повинні розуміти, чого прагнуть всі сторони конфлікту, і які є можливі варіанти для деескалації, компромісу або навіть можливого врегулювання конфлікту. Журналістика конфлікту дає кореспондентам можливість готувати професійні репортажі, не підливаючи масла у вогонь. Журналістика конфлікту означає, що ми готуємо докладні репортажі, висвітлюємо думки всіх сторін і надаємо їм можливість обговорити всі питання, пов'язані з конфліктом. У своїй важливій роботі щодо журналістики конфлікту Росс Говард окреслив обов'язки, які ми, як журналісти, повинні виконувати під час висвітлення конфлікту.

Вони складаються з:

- обов'язку всеціло зрозуміти конфлікт;
- обов'язку чесно висвітлювати конфлікт;
- обов'язку висвітлювати передумови та причини конфліктів;
- обов'язку представляти людську сторону;
- обов'язку висвітлювати зусилля щодо досягнення миру;
- обов'язку визнавати наш вплив.

Під час збройних конфліктів, чи то міжнародних, чи то внутрішніх, роль засобів масової інформації набуває особливого значення. Враховуючи те, що під час війни фактично відсутні організації громадянського суспільства, які могли б контролювати органи влади та збройні сили, журналісти стають головним (якщо не єдиним) джерелом неупередженої та об'єктивної інформації. Як наслідок – сьогодні,

для багатьох журналістів, військова журналістика перетворилася на небезпечну професію, яка вимагає бути в центрі подій – поряд зі смертями, насильством, – ризикуючи власним життям, адже, в зоні збройного конфлікту життя і здоров'я журналіста може піддаватися великій небезпеці.

Міжнародна організація Комітет із захисту журналістів (Committee to Protect Journalists, CPJ) веде сумну статистику працівників ЗМІ, які загинули при виконанні своїх професійних обов'язків. У 2014 році, під час активної фази конфлікту на Сході, на території України загинуло під час виконання своїх обов'язків 5 журналістів. Це стало підставою включити Україну разом із Сирією, Іраком, Ізраїлем, Сомалі та Пакистаном за підсумками 2014 до списку країн, які є найнебезпечнішими для роботи працівників мас-медіа. Це поставило питання володіння навичками фізичної безпеки та правилами роботи у зонах бойових дій у особливу пріоритетність для українських журналістів.

Незважаючи на те, що журналісти знаходяться в зоні збройного конфлікту під протекцією міжнародного і національного права, не варто розраховувати виключно на такий захист. Він гарантований лише в разі дотримання стороною конфлікту міжнародно визнаних правил ведення війни – що буває не завжди; також слід зважати на психологічний і психічний стан озброєних учасників конфлікту. Але не варто і недооцінювати значення норм міжнародного гуманітарного права, що визначає права журналіста та захищає його в зоні збройного конфлікту.

Права і обов'язки журналістів у зоні збройного конфлікту визначає міжнародне гуманітарне право (МГП) (або міжнародне право збройних конфліктів), більшість норм якого визнані всіма державами світу. Ключовими документами є: Гаазькі конвенції і декларації 1899 і 1907 років (так зване Гаазьке право), Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року (Женевське право), резолюції Генеральної Асамблеї ООН. У широкому розумінні Гаазьке право

застосовується до правил і звичаїв ведення війни і встановлює обмеження на застосування зброї. Право Женеви містить норми про захист тих, хто знаходиться в зоні конфлікту, але не бере в ньому участі – цивільне населення, поранені, військовополонені тощо. Особливе місце займає звичаєве міжнародне гуманітарне право, основні норми якого були зібрані в одному дослідженні Міжнародним комітетом Червоного Хреста у 2005 році.

Права журналістів у зоні збройного конфлікту безпосередньо закріплені у Конвенції про закони і звичаї суходільної війни (1907 р.), Конвенції про поводження з військовополоненими (1949 р.) і у I Додатковому протоколі до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.

Розрізняють три категорії журналістів, які можуть працювати в зоні збройного конфлікту, та які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права:

- військові кореспонденти,

- журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях до зон збройного конфлікту,
- журналісти, відряджені до військової частини.

Документом, що посвідчує особу журналіста є, згідно з I Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, посвідчення журналіста, видане владою держави, громадянином якої є журналіст, або держави, на території якої він постійно проживає або де знаходиться засіб масової інформації, до якого відноситься журналіст.

Відповідно до ст. 4 Конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р. військовими кореспондентами є представники засобів масової інформації, які мають акредитацію в збройних силах, супроводжують військові формування, але не є їх членами. Особливість правового статусу військових кореспондентів полягає саме в супроводженні ними військових формувань в офіційному статусі, про що свідчить

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstsitz Dnipro

PEOM

РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY

REGIONAL
UNION
OF YOUTH

акредитаційний документ, який видає уряд держави і тим самим бере на себе обов'язок забезпечувати безпеку журналіста, поки той дотримується правил акредитації. Наявність документа про акредитацію передбачає обов'язок військового командування співпрацювати з журналістом в межах його професії.

СВОБОДА СЛОВА ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Особливістю конфліктів сучасності стало набуття особливого впливу інформаційною складовою, що є логічним результатом переходу людства від індустріального до інформаційного ладу. Відтак, роль журналістів та інформації надзвичайно зросла. Як журналісти можуть впливати на припинення війни, публікуючи факти насилля та гуманітарні катастрофи і привертаючи увагу міжнародної спільноти, так і журналістів можуть використовувати для подальшої ескалації конфлікту. І правил цього використання чи якихось моральних застережень часто не існує. Журналістам можуть «згодувати» інформацію з метою обману громадської думки, із журналістів можуть «зняти» розвідувальні дані, життя журналістів перетворюється на розмінну монету – від банального викупу до показової страти задля терору.

Нерідко всі інші складові так званої «гібридної війни» підпорядковуються інформаційній. Під час активної фази протистояння на Сході України були свідчення місцевих мешканців про випадки, коли обстріли мирних об'єктів не розпочиналися, поки не прибували на місце події камери. Як наслідок – мирні мешканці до цих пір з острахом і вороже ставляться до журналістів. Документи, які посвідчують належність до журналістського співтовариства часто використовувались для прикриття іншої діяльності – в результаті ми маємо підозріле ставлення до журналістів з боку військових.

У сучасному взаємопов'язаному світі конфлікти рідко коли залишаються локальними, миттєво виходячи на глобальний рівень. Тому і журналістів цікавлять конфлікти, розташовані ніби й далеко від їхньої аудиторії – показуючи об'ємну картинку для своїх читачів/глядачів/слухачів, вони доводять «близькість» цієї проблеми і необхідність її вирішення. Для сторін конфлікту ж, у свою чергу,

міжнародні журналісти є тим каналом, через який вони можуть представити свою позицію міжнародній спільноті, формуючи як образ протистояння, так і образ задіяних у ньому сторін.

Робота у сирій зоні та необхідність покладатися на себе

Треба бути готовими до того, що у зоні військового протистояння не діятимуть звичні норми і правила. На безумовне дотримання норм національного законодавства та міжнародного права теж не варто покладатися – хоча це не означає, що ці норми не потрібно знати. Рано чи пізно війни закінчуються і військові злочини розслідуються, винні притягаються до відповідальності. Тож нагадувати про це варто. Військове керівництво теж далеко не завжди може забезпечити журналістів на важко контрольованих територіях. Держава не завжди може використати свій дипломатичний та інший потенціал для захисту свого

громадянина в іншій країні, не кажучи вже про ситуацію, коли це вирішення за офіційними каналами неможливе або надзвичайно ускладнене. Останні роки показали, що вміння швидко приймати відповідальні рішення, адекватно реагувати, думати тверезо та незалежно і сподіватися у критичній ситуації переважно на власні сили – особливо затребувані сучасною екстремальною журналістикою компетенції.

Міжнародна декларація з безпеки журналістів, оприлюднена на початку грудня 2015 року в Женеві 70 медійними організаціями, базується на новому підході до відповідальності за безпеку журналістів та зазначає важливість підвищення обізнаності самих журналістів, редакцій та медіа-організацій з передовими практиками, пов'язаними з безпекою та з політиками і механізмами, спрямованими на оцінку і контроль ризиків, з якими стикаються журналісти.

<http://ipi.freemedia.at/safety-of-journalists/international-declaration-onthe-protection-of-journalists.html>

ПОВЕДІНКА В КРИТИЧНИХ ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Найголовніша рекомендація – повертайтеся живими! Тільки повернувшись живим із завдання, журналіст може зробити хороший репортаж чи матеріал. Здається, це надто зрозуміло і просто, щоб про це ще раз згадувати, але все ж таки для багатьох медійників складно дати однозначну відповідь на запитання: що важливіше – ваше життя чи репортаж? «Жоден репортаж не вартує життя журналіста» – такими словами починаються і закінчуються будь-які тренінги з безпеки Міжнародної федерації журналістів (МФЖ), українських творчих і професійних спілок, інших організацій, котрі мають величезний досвід підготовки журналістів до роботи у «гарячих точках».

З точки зору особистої безпеки, твердження, що «робота журналіста – це лізти на рожен» застосовне до будь-якого виду журналістської діяльності. Тому оцінка

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstsitz Dnipro

PEOM

РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY

REGIONAL
UNION
OF YOUTH

ризиків є ключовим поняттям у журналістиці, з урахуванням того, що ніякий репортаж не вартує життя журналіста.

В Україні діє програма «Embedded journalists», яка здійснюється Міністерством Оборони України спільно з Міністерством Інформаційної політики – закріплення журналіста за військовою частиною. Програмою передбачається 4 точки із щотижневою ротацією, подавати заявки можуть як українські та і іноземні журналісти.

<http://www.mil.gov.ua/news/2015/06/25/minoboroni-prodovzhuyut-proekt-embedded-journalists--11119>

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Техніка

У зону бойових дій не слід брати величезних камер, які можуть завадити вам працювати. Але й міні-камери не дозволяють передати хорошої картинки. Обирайте середні.

Якщо ви вирушаєте на репортаж, необхідно взяти з собою кілька зарядних пристроїв, акумуляторів, запасних батарейок, передавачів, карток пам'яті до камер, адже можливість передачі інформації з зони АТО обмежена через технічні труднощі.

Варто пам'ятати, що підзарядити пристрої і гаджети буде майже неможливо, адже зона бойових дій здебільшого знеструмлена.

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Захист

Під час репортерської роботи на війні журналіст повинен бути захищеним і, водночас, маневреним. А оскільки бронжилети вищого класу є надто важкі для швидкого пересування, варто обрати інший вид, найкраще – С-класу.

Обов'язковим для роботи в зоні бойових дій є сучпайок. *«Адже ви на довгий час можете опинитись без їжі, як от ми в Іловайську, і будете змушені діставати їжу на огородах»*, – розповідає журналіст, якому судилося опинитись в самому епіцентрі подій гарячої фази конфлікту в 2014 році.

Аптечка має містити жарознижуючі, кровоспинні, антисептики, знеболювальні препарати. Окрім медикаментів, повинні бути кровоспинні жгути, еластичні пов'язки, бинти, ножиці, скальпель, термопростинь, м'які носі, реанімаційний пакет. *«У нас медикаменти займали цілий рюкзак, який був для цього спроектований, з багатьма*

кишеннями. Якщо його відкрити, він слугував столом з медикаментами. Він був великий і незручний, але це потрібно».

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Маркування

«На цій війні в силу різних факторів, напевне, найбільше втрат через «дружній вогонь», тому треба маркуватись, щоб вас не прийняли за ворога».

Одяг репортера не повинен зливатись із спорядженням військових чи мирних мешканців. Журналіст має одягтись зручно і надійно, ніякої синтетики, яка може загорітись, зручне взуття, кілька пар (навіть кросівки). Зручним є термоодяг. Надписи «PRESS» або «TV» повинні бути чіткими (білого кольору) на бронежилеті та касці.

Якщо на бронежилеті ви робите написи «Преса» на спині і грудях, то на шоломі варто зробити з боків, адже снайперибачать лише профіль людини, а у зоні бойових дій снайперська куля є однією з найнебезпечніших.

Важливо, аби журналіст завжди мав при собі прес-карту у безпечному місці. *«СБУ, яке акредитує журналістів в зоні АТО, не видає ніяких посвідчень, вони просто вносять в список. В разі проблем тебе перевіряють згідно з цим списком»,* – пояснює репортер.

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Транспорт

Автомобіль, яким ви пересуватиметесь у зоні конфлікту, не повинен привертати зайвої уваги.

Негласні правила роботи на війні кореспондентам ARD (WDR): військові кореспонденти повинні пересуватися двома автомобілями на випадок, якщо перший обстріляють чи він зламається. Вирушаючи на репортаж вивинні знайти собі місцевого водія, з номерними знаками регіону, де ви перебуватимете. Людина має бути перевірною і впізнаваною на блокпостах. *«50 % вашого успіху залежить від водія».*

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Зв'язок

У поїздку треба взяти два телефони: мобільний і супутниковий. Найкраще брати із собою звичайний мобільний телефон з інтернетом, який може довго тримати заряд і який можна розібрати на частини. *«Я користувався айфоном і це неправильно – він дуже швидко розряджається. Айфон непристосований до війни, його не можна розібрати. Єдина перевага: інтернет і камера»*, – розповідає журналіст.

Якщо перебуваєте у зоні конфлікту з якимось батальйоном, то телефон – вже не ваша особиста справа. Командування підрозділу може віддати наказ «режим тиші», і треба його вимкнути.

Супутниковий телефон на війні допоможе вам зв'язатись із редакцією на тих територіях, де абсолютно пошкоджено мобільний зв'язок. Щоправда, це дорого. Зате ви зможете зателефонувати із будь-якої точки.

Якщо потрібно брати з собою 3G інтернет, слід не забувати, що інтернет і соцмережі доступні не лише вам, а й людям, які можуть вистежити вас чи завдати вам шкодити.

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Спілкування – це ввічливість

Однією з найважливіших у спілкуванні на війні є ввічливість. *«Ні з ким не сперечайтесь, особливо на війні. Ваше завдання – не висловлювати свої погляди, ваше завдання почути людей. Люди часто провокуватимуть вас на коментарі, проте ви відповідайте, що ви приїхали не говорити те, що ви думаєте, а почути їх», –* переконаний репортер.

Зважайте на психологію: автомат – це джерело влади. Автомат дає владу хоча б у радіусі 100 метрів навколо того, хто його тримає.

Неформальне спілкування «без камери» допоможе «витягнути» з людини цікаві історії. *«Іноді треба випити з героєм, іноді кілька днів спілкуватися, доки*

людина не зрозуміє, що ви є безпечним для неї». Не знімайте блокпости – все одно не дозволять.

Поведінка в критичних та конфліктних ситуаціях. Обстріл

«Перебуваючи у зоні бойових дій за кілька днів ви навчитесь розрізняти обстріли на звук, а ще за кілька днів типи, види, калібри зброї», – каже очевидець.

Найнебезпечнішими є обстріли з «Градів», щільність уламків розриває все на шматки, тому найкраще знати, де окопи, або укриття. *«Якщо ви вже їдете територію війни і десь зупинились, одразу приглядайте собі укриття, адже обстріли застають у момент, коли ти найменше цього очікуєш».*

ОСНОВНІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ЖУРНАЛІСТІВ, ПРАЦЮЮЧИХ У ЗОНІ КОНФЛІКТУ

Планування своєї роботи у зоні з підвищеним ризиком – надзвичайно важливий елемент роботи журналіста, оскільки це – чи не єдиний спосіб, завдяки якому ми можемо керувати ризиками, пов'язаними із відрядженням до зони підвищеної небезпеки. У роботі західних журналістів попереднє планування часто є необхідною умовою отримання страхового полісу чи гонорару.

І хоча українські журналісти часто ставляться до планування із певною долею скептицизму, ми заохочуємо вас присвятити цьому певний час перед поїздкою. Міжнародні компанії, які проводять тренінги з безпеки для журналістів, що працюють в зонах конфлікту, радять планувати поїздку за таким алгоритмом:

- кліматичні умови та специфіка фауни
- особливості ведення бойових дій сторонами

- види техніки, які вони застосовують
- хвороби та ліки
- релігійні та культурні відмінності

Для кожної зони конфлікту набір ризиків по-своєму унікальний, і питання здорового глузду прораховувати їх під час підготовки до відрядження, і до кожної ситуації мати план Б – адже у зоні конфлікту події можуть піти іншим від запланованого шляхом будь-якої миті.

Найкраще допомагає розставити за черговістю (ранжувати) створення таблиці-графіку, з одного боку якого (на осі абсцис, по вертикалі) ми визначаємо вірогідність настання того чи іншого випадку за шкалою від «дуже рідко» до «дуже часто», а з іншого боку (на осі ординат, по горизонталі) ми визначаємо наслідки ураження тим чи іншим чинником ризику також за умовною шкалою від «дуже легкі» до «дуже тяжкі». Беручи конкретну географічну територію, ми можемо визначити, в якій зоні –

«червоної», «помаранчевій» чи «зеленій», вона перебуває стосовно того чи іншого ризику (або стосовно сукупності усіх ризиків), відтак можемо визначитися із нашим перебуванням у цій зоні відповідно до виконання редакційного завдання. Для визначення ступеню ризиків користуємося власними джерелами інформації, відкритими джерелами, моніторимо повідомлення інформантів – чи були останнім часом там, наприклад, обстріли, коли востаннє, якої інтенсивності, з якої зброї?

Опис умов та рівней безпеки

- Наявність усіх основних загроз – рівень 6 – екстремальний
- Постійні множинні загрози – рівень 5 – високий
- Часті множинні загрози – рівень 4 – значний
- Періодичні множинні загрози – рівень 3 – середній
- Періодичні обмежені загрози – рівень 2 – низький

- Нечасті обмежені загрози – рівень 1 – низький

Експерти з безпеки радять включати до процесу планування такі етапи:

- а) Дослідження (історична, географічна, культурна і політична довідки про країну/територію);
- б) вивчення історії конфлікту, культурних та релігійних особливостей, збір найактуальнішої інформації про поточну ситуацію;
- в) вивчення карти (включно із розташуванням лікарень, шкіл, адміністративних будівель. Враховуйте, що пересування шпиталів є звичним для зон конфлікту);
- г) планування логістики (маршрути пересування та стан доріг, місця для ночівлі, визначення безпечного місця «бази», визначення точки збору, якщо хтось загубився тощо);
- д) контактна інформація (список телефонів усіх, з ким будете на зв'язку);

- е) пройти повне медичне обстеження. Вирушаючи у відрядження до зони конфлікту у нездоровому стані ви наражаєте на небезпеку тих, хто подорожує з вами. Знайте групу крові, алергічні реакції, хронічні хвороби, підвищений/занижений тиск тощо свої й інших членів команди;
- ж) одяг – по погоді та відповідний до кліматичних умов! Уникати синтетичних тканин (є легкозаймистими) та камуфляжу (вас можуть прийняти за комбатанта);
- з) паспортно-дозвільні документи, які тримати так, щоб не загубити але швидко дістати на вимогу озброєних військових. Пакет формується відповідно до рекомендацій органів, які видають акредитацію (в Україні це СБУ);
- і) підготовка технічного обладнання та захисного спорядження. Оцінювання і переоцінювання ризиків має проводитися постійно

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ТА ПОВЕДІНКА В СОЦМЕРЕЖАХ

Соцмережі – це не лише можливість спілкуватися із колегами та аудиторією і напрацьовувати власний журналістський авторитет, а й зручний спосіб отримувати будь-яку інформацію. Але так само ваш аккаунт може бути джерелом інформації для досьє про вас, ваші уподобання та навіть історію ваших пересувань. За допомогою соцмереж так само легко визначити ваших рідних, близьких, основні комунікації і кола спілкування. Через соцмережі отримуються виходи і на телефони, адреси, фізичні координати вас, ваших колег та близьких. Ваші думки та дописи можуть бути причиною затримання та навіть цілеспрямованого полювання на вас. Але не бути публічним журналіст не може. Публічність – це природне середовище для працівника ЗМІ, тому рішення приймає кожен сам для себе.

Порада: створити «робочий» та «приватний», можливо навіть під іншим ім'ям аккаунти, щоб мати можливість спілкуватися з друзями і мати доступ до новин.

Auswärtiges Amt

Generalkonsulat der
Bundesrepublik
Deutschland
Donezk/Dienstsitz Dnipro

PEOM
РЕГІОНАЛЬНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ
МОЛОДІ

RUNY
REGIONAL
UNION
OF YOUTH

РОБОТА У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ: ПОРАДИ ПРАКТИКА

Емма Білз.

З 2011 року Емма Білз працює у Сирії та Іраці як фотограф та журналіст для Guardian, USA Today, Al Jazeera English, VICE, The Daily Beast, Foreign Policy, Fairfax NZ, Grazia magazine, Newsweek, The Atlantic, National Post, Arab News, Huffington Post та як спеціальний кореспондент з місця подій для Yahoo News, HuffPost Live, Arise News, TV3 Frontline, Radio New Zealand. Цей досвід підштовхнув Емму допомагати іншим журналістам та працівникам гуманітарних організацій – вона приймала участь у розшуку усіх журналістів, яких було взято у полон у Сирії.

Працювати в активному конфлікті важко. Це не місце для відточування журналістських навичок. Найкраща порада і найперше правило: практикуйте свою майстерність в інших місцях, перш ніж відправитися до зони конфлікту. Намагатися

працювати над швидкістю затвору у фотоапараті чи навичками ведення інтерв'ю, у той же час слідкуючи за безпекою власною та команди – недоречно.

Перше питання, яке слід поставити собі, їдучи працювати в зоні активного конфлікту над будь-яким завданням – це співвідношення ризику та можливих надбань. Ризик, на який доведеться піти, щоб отримати потрібну інформацію, має компенсуватися самою інформацією та журналістською винагородою (не обов'язково матеріальною), яку ви отримаєте за роботу. Ми всі хочемо висвітлювати важливі події сьогодення, особливо в активних конфліктах, коли в громадськості є нагальна проблема розуміти, що відбувається. Але ми не зможемо працювати, якщо нас арештують, поранять чи вб'ють, тому наша безпека завжди має бути першим пріоритетом. Робота на лінії вогню та вихід до конфліктних зон можуть бути цілком прийнятними для сенсаційних репортажів чи новин загальнодержавного значення, але у випадку новин меншого масштабу такий вибір не завжди доцільний.

Якщо ви можете розповісти історію не ризикуючи, іншим шляхом, це може бути навіть краще. Якщо ви йдете на війну, щоб самоствердитися, просто заробити грошей, справити на когось враження чи виглядати крутим – це не є тверезою оцінкою ризику, яку має зробити журналіст. Замість того, ви просто збільшите власні шанси прийняття невдалих рішень та вдавання до непродуманого, часом фатального ризику. Треба справді добре поміркувати, чому ви туди йдете. Щойно ви вирішили зайнятися матеріалом, перше завдання перед роботою в зонах активних бойових дій – підготовка. Ідеально – пройти спеціальний тренінг із безпеки у зонах конфлікту (hostile environment and first aid training). Попрактикуйте навички надання першої допомоги. Оцініть ризики, складіть плани комунікацій, перевірте функціонування обладнання тощо. Якщо ви заплануєте все це заздалегідь, зможете потім врятувати власне життя.

Тренінги із безпеки та першої медичної допомоги – важлива частина попередньої роботи. Забезпечте для себе належну підготовку, перш ніж їхати на місце подій. Важливо повторювати навчання кожні декілька років, якщо ви й надалі займатиметеся польовою роботою.

Курс першої медичної допомоги містить усе – від штучного дихання до бойових поранень, у той час як тренінг з перебування в агресивному середовищі пропонує сценарії укриття та планування у випадку настання різних можливих ситуацій. Завжди корисно знати про те, що може трапитися, заздалегідь; якщо відповідна ситуація настане, ви згадаєте вивчене і зможете швидко зреагувати.

Наприклад, на одному курсі мене навчили, як поводитися у випадку арешту або агресивного допиту. Це допомогло мені швидко зорієнтуватися, коли така ситуація реально трапилася. Під час одного перетину кордону посеред ночі мене змусили вийти з автобусу і заарештували без жодної на те причини. Тренінг допоміг

мені тримати себе в руках і переконатися, що водії автобусу теж вийшли назовні, та що вони не поїдуть, залишивши мене. Я також додумалася заблокувати двері ногою, коли охоронці намагалися запхнути мене до туалету, щоб обшукати, і голосно говорила, щоб інші, хто на мене чекав, знали, що я там. Я також вжила всіх можливих заходів, аби не видати свої паролі та не викрити джерела, про які вони розпитували. Я стояла на своєму, переконалася, що на мене чекають союзники і врешті-решт за декілька годин вони мене відпустили, зрозумівши, що не можуть створити мені проблеми, не створивши ще більше проблем для себе. Не думаю, що я була б такою спокійною, якби не пропрацювала дещо з цього у сценаріях заздалегідь, тому я була справді вдячною за це навчання. Готуючись до будь-якого завдання, намагайтеся якомога краще зрозуміти можливі ризики. Поспілкуйтеся з колегами, які нещодавно працювали на тій самій території, дізнайтеся в них

найновішу інформацію, яку вони мають, щодо того, з чим ви можете зіткнутися після прибуття.

Вам точно не потрібні неприємні сюрпризи. Головне – використати цю інформацію, щоб скласти оцінку ризиків. Оцінка ризиків – це не просто ще один нудний адміністративний термін, а дуже потрібний документ, який дозволяє розуміти і, що найважливіше, зменшити ризики, з якими ви можете зіткнутися на завданні.

Зменшити ризик можна декількома способами. Позбавитися його цілком неможливо, хіба що, якщо ви просто залишитеся вдома. Щойно ви вирішите їхати, треба звести до мінімуму та/або попередити якомога більше видів ризику. Це можна зробити різними способами.

Ось лише декілька прикладів:

- 1) Якщо існує ризик викрадення: уникати використання соціальних мереж, коли ви знаходитесь на території конфлікту, особливо публікацій фотографій та чек-інів,

оскільки їх можуть використати для складання карти вашого місцезнаходження, з'ясування, з ким ви перебуваєте і куди направляєтеся далі; вдягатися так, щоб не відрізнятися від місцевого населення; залишатися на кожній території протягом короткого часу (від 45 хвилин до 1 години), щоб було важко зібрати людей, які можуть прибути на місце і викрасти вас;

- 2) Мати чіткий протокол частих контактів із погодженою особою, що має список людей, яких потрібно буде повідомити, якщо ви не вийдете на зв'язок у визначений час – тоді у випадку викрадення можна буде якомога швидше зібрати команду та вирвати вас із рук викрадачів, перш ніж ситуація стане ще гіршою.
- 3) Якщо ризик стосується вогнепальної зброї: взяти з собою правильно підібрані індивідуальні захисні засоби завжди носити їх; переконатися в тому, що ви і ваша команда обізнані з наданням першої медичної допомоги в бойових умовах;

працювати з військовим угрупованням, яке дотримується мінімальних стандартів безпеки, тому що угруповання, яке тягне вас на передову без підготовки зі свого боку скоріше за все не має плану доставлення вас на безпечну територію, якщо стане гаряче; дізнатися, де знаходяться місця найактивніших бойових дій і обмежити час свого перебування там; переконатися в тому, що знаєте, які види зброї використовуються на цій території та яка в них дальність дії; спитати місцевих, де розташовуються снайпери та уникати прострілюваної місцевості; перебувати в небезпечних місцях тільки тоді, коли це абсолютно необхідно для вашої роботи.

- 4) Якщо існує ризик захворювання: підготувати список місцевих медичних закладів, куди можна буде звернутися у відповідному випадку; заздалегідь дізнатися, які вам можуть знадобитися пігулки чи уколи під час перебування у відповідній місцевості; підготувати план медичної евакуації, навіть якщо ризик зараження

захворюванням, притаманним певній місцевості, таким як малярія чи дизентерія, є низьким – грип, каміння в нирках, розтягнення, переломи, сильні отруєння, апендицит тощо можуть статися без попередження, а застрягати в небезпечному місці хворим не варто.

- 5) Коли ви носите з собою просунуте комунікаційне обладнання, включно з супутниковими телефонами, вивчіть місцеві закони про їхнє використання та/або реєстрацію. Наприклад, у Пакистані є певні обмеження на імпорт супутникових телефонів та їхнє використання з метою боротьби з тероризмом. Ви також повинні знати про необхідні дозволи на використання медійного обладнання, а також бронешилетів, де це є актуальним.

Щойно ви підготувалися до ризиків, вам потрібно спланувати, що будуть робити «на базі» у кризовій ситуації. Чого я навчилася з власного гіркового досвіду – так це те, наскільки важливо мати в себе за плечима хорошу команду. Це вірно як

для військових конфліктів, так і для не таких небезпечних ситуацій, коли ви знаходитеся на місці події і можете стати вразливим, якщо не буде вжито термінових дій для усунення небезпеки, в якій ви опинилися.

Важко переоцінити важливість знання, які саме люди будуть відповідати за вас, якщо з вами щось трапиться на місці події. Дуже часто ми не маємо чіткого уявлення, що це за люди. Вам слід обрати когось самостійно та заздалегідь, а не сподіватися, що хтось визветься сам. Ця людина має бути редактором чи другом, колегою або членом сім'ї, якому ви довіряєте. Добре, якщо ви уявляєте, як вони поведуться у стресовій ситуації, наскільки добре розуміють вашу роботу та галузь, у якій ви працюєте. Часом батьки чи кохані приймають не найкращих рішень, коли ви в біді, тому що надто переживають або працюють в іншій галузі, не розуміють вашої роботи і їм потрібно забагато часу, щоб збагнути, що відбувається. Подумайте, скільки часу вам знадобилося, щоб стати експертом у своїй галузі, і скільки часу ви проводите

щодня, читаючи про неї та спілкуючись із людьми, для того щоб усвідомити конфліктну ситуацію, у якій ви працюєте. А тепер уявіть, як ваша контактна особа намагатиметься зробити рівно те саме, але з додатковим стресом від того, що ви в біді. Це дасть вам приблизне уявлення, яка саме людина вам потрібна.

Поговоріть дуже відверто зі своєю контактною особою про ризики, з якими ви стикаєтеся, і ваші думки щодо того, що робити на випадок кризи. Крім надання власних контактних даних і оцінки ризику, також поясніть цій людині, що їй робити якщо вас викрадуть або заарештують – надавати цьому розголосу чи уникати публічності; наскільки сильно мають ризикувати інші заради вашої безпеки, – обговоріть ці та інші можливі сценарії. До того ж, хоча це і не дуже комфортно, поділіться з цією людиною паролями від ваших аккаунтів у соцмережах, щоб вона могла їх швидко почистити або закрити у разі потреби. В певних випадках викрадення жертву вимагають видати паролі до соцмереж, щоб дізнатися про її

джерела, або навіть влаштувати пастку для інших, публікуючи записи від імені власника сторінки. Допоможіть людям допомогти вам.

Чіткого визначення необхідних контактів немає, але ідеальний варіант – це добре обізнані місцеві, наприклад фіксери. Коли ви виходите працювати в поле, добре знати прізвища та контактні дані голів місцевої юридичної та журналістської асоціації, тому що вони мають необхідні зв'язки, інформацію та правові знання, щоб допомогти вам у випадку арешту. Якщо ви маєте родичів у цій країні, добре подумайте, перш ніж записувати контактною особою для екстрених випадків двоюрідного брата чи тітку, яких ви можете недостатньо добре знати і які можуть не розуміти, чим саме ви займаєтеся. Добре, коли на території, де ви працюєте, також є «люди ззовні» зі зв'язками: наприклад, інші журналісти, посольство вашої країни, надійні працівники міжнародних організацій тощо. Можливо, у них не стільки контактів, як у деяких місцевих, але вони певним чином захищені від місцевих служб

безпеки через наявність іноземних паспортів. Тут ви маєте знову зважити кого, як і наскільки ви будете ставити під удар як контактну особу для екстрених випадків, яка повинна буде визволяти вас із неприємної ситуації. Чи несе така ситуація ризику для самої цієї особи, або ж їй не вперше прикривати інших? Чи загрожують їй набагато гірші небезпеки – можливо, навіть ув'язнення та переслідування чи утисків у інший спосіб якщо вони прийдуть вам на допомогу? Людей, які дуже ризикують стати мішенню для того поводження, краще не обирати як контактних осіб, оскільки їхня власна безпека опиняється під значною загрозою. Крім того, якщо ви звернетесь до них, це може вдарити і по вас як журналісту; «погані хлопці» можуть використати ваш зв'язок із ними проти вас.

Наявність належної людини з потрібними контактами зекономить вам час та енергію, якщо щось піде не так. Ця людина зможе швидко зрозуміти, у яку ситуацію ви потрапили, і направити до вас адекватну допомогу. Я часто виручаю колег,

виступаючи в цій ролі, і це означає, що нам вдалося досить швидко витягти їх із тюрми, отримавши правову підтримку, тримати арешт під контролем або провозити колег контрабандою через закритий кордон, залучивши до процесу відповідних представників влади.

За наявності ефективного плану комунікацій між вами та контактною особою чи кимсь, хто поінформує цю контактну особу, якщо ви у визначений час не вийдете на зв'язок, ця людина буде максимально корисною і зможе швидко мобілізуватися, якщо у вас будуть проблеми. Крім того, зверніть увагу на відмінність у часових смугах (якщо вона є): ідеальним буде цілодобове покриття, щоб хтось не спав і був готовий діяти навіть о третій ночі за місцевим часом, коли ви самі міцно спите.

Тепер, коли ви потурбувалися про всі питання безпеки, вам треба запам'ятати ще дещо для репортерської роботи в зоні конфлікту.

Пам'ятайте, що під час конфлікту першою жертвою стає істина. З очевидних причин напруга в суспільстві дуже висока. Люди обирають, на який бік стати. Ви можете спитати трьох людей, що сталося, і отримати три різні відповіді – і навіть більше, якщо ви повернетесь і поставите їм те саме питання пізніше. Для журналіста це може бути важко. Важко для належного виконання роботи і в особистому плані, оскільки вам доводиться створювати для себе гнучку шкалу – коли і як ви можете довіряти своєму джерелу з певних питань (і, можливо, зовсім не довіряти з інших). Надаючи пріоритет неупередженості, ви можете поставити під удар безпеку свою або членів команди, особисті стосунки і навіть власну свободу під час розгортання конфлікту. Дуже важливо усвідомлювати, що скоріше за все ви не отримуєте всю інформацію. Якщо ви розумієте точку зору людей, із якими ви говорите, – так, це допомагає вам співчувати, але також може означати, що ви стаєте упередженим. Це особливо актуально, коли ви постійно працюєте над одним і тим самим конфліктом,

починаєте товаришувати з військовими підрозділами, з якими ви взаємодієте, або конфлікт має для вас персональний вимір. Ми починаємо проходити процес самоідентифікації з тими, хто знаходиться у конфлікті, або фактично самі стаєте учасниками конфлікту. Протистояти цьому може бути вкрай складно.

Особливо нелегко це було в Сирії, де журналістам часто доводилося працювати на боці однієї чи іншої сторони, а деякі групи ворожо ставилися одна до одної – навіть ті, що номінально знаходилися на тому самому боці конфлікту. Пам'ятайте, що коли ви приєднуєтеся до однієї групи, а не до іншої, це може мати для вас певні наслідки. Поміркуйте, чи не буде серед цих наслідків відкрита ворожість певних груп до вас – у публічних заявах (наприклад, вас будуть називати «інформатором», «колабораціоністом» чи висувати фальшиві звинувачення у шпіонажі) або в реальній фізичній агресії і забороні на пересування. Моя безпека знаходилася в руках людей, про яких я робила репортажі, і поки я з ними жила і працювала, їхні проблеми

ставали моїми. Дуже складно протистояти етичним рішенням чи ставити під сумнів навички військового командира, який слідкує за вашою безпекою і надає вам доступ до лінії вогню. Робота репортера стає неоднозначною. Часом це призводить до відсутності доступу до всієї інформації з обох сторін, але ви маєте це усвідомлювати у своїх статтях і шукати додаткові точки зору про події, щойно ви будете в безпечному місці. Члени збройних формувань та військових частин до яких ви будете прикріплені годуватимуть вас пропагандою у різних формах. Це може бути і через контроль за змістом ваших матеріалів, надання перебільшених даних про успіхи чи зменшеної кількості загиблих, расистські чи сповнені ворожнечі цитати, розмови про «ворога», робота «на камеру» – усе це різні види пропаганди. Оскільки ми журналісти, то наше завдання — прорватися через цю пропаганду і дійти до істини або, якщо цього не вдасться, відкрито заявити у статті, що інформацію важко перевірити через обставини, у яких ви здійснювали репортерську роботу.

Не стати звичайним провідником пропаганди справді дуже важко.

Відмінним прикладом цього стало написання матеріалів про деякі бої в Сирії між курдськими військами та Ісламською державою. Дуже часто ми не мали доступу до самих боїв, а інформація з соціальних мереж, яка поступала з обох боків, була суперечливою і в будь-якому випадку не могла суцільно бути істинною. Військові досягнення та успіхи з захоплення територій перебільшувалися обома сторонами, а кількість загиблих перебільшувалася чи применшувалася – залежно від того, говорили джерела про себе або про іншу сторону. Майже постійно під час боїв за Кобані було дуже складно зрозуміти, хто контролює яку територію протягом самих боїв у реальному часі. Перевірка інформації в соціальних мережах була дуже важливою, так само як і контакти з щонайбільшою кількістю активістів і мирного населення поза межами військового апарату. Ми розглядали якомога більше джерел інформації, зважуючи, які відомості є найбільш правдоподібними.

Але врешті-решт доводилося відверто говорити, що дати остаточну відповідь про перебіг боїв неможливо. Одне з ваших основних завдань під час роботи в зоні конфлікту – пробиратися через «туман війни». Ви повинні чітко поспівувати людям: ви – журналіст із етичними стандартами, зобов'язані бути неупередженим і справедливим у своїй роботі. Чітко дотримуйтеся цих принципів коли берете інтерв'ю та пишете статті. Зберігайте незалежність і чітко пояснюйте тим хто ставить вашу діяльність під сумнів, у чому полягає ваша робота як журналіста. Це не завжди легко, але, якщо ви будете послідовним, набагато легше слідувати етичним принципам і журналістським обов'язкам.

Формулювання, які ви вживаєте у статтях, також можуть вплинути на неупередженість репортажу. Якщо ви називаєте території «окупованими» чи «звільненими» – це оціночні судження. Якщо ви називаєте когось ворогом, не роблячи прямих цитат – це теж має свій вплив. Ваше завдання як журналіста –

повідомляти факти, а не додавати до матеріалу зайве, використовуючи певні методи маніпуляцій під час написання статті. Це особливо актуально для конфліктів, коли ситуація вже і так розпалена. Працюючи журналістом у зоні конфлікту, ви маєте пам'ятати, що основне для вас – слідувати за собою. Це може означати дотримання власної безпеки, належну підготовку чи вжиття інших засобів усередині конфлікту та після нього – такі питання завжди є найбільш пріоритетними. Якщо ви не будете залишатися в зоні конфлікту надто довго, це може допомогти. Знаходження в зоні активного конфлікту протягом довгого часу є великим стресом. Вам потрібен час для «перезавантаження» між поїздками. Підтримуйте відносини з друзями, родиною та іншими людьми, які не беруть участі у процесі. Знаходьте час на улюблені заняття: музику, приготування їжі, прогулянки – що б це не було. Не втрачайте себе. І слідкуйте за душевним здоров'ям. Ви побачите чимало неприємного, і належна «обробка» побаченого багато в чому вам допоможе. По-перше, ви будете й надалі

виконувати свою роботу! Крім того, ви зможете уникнути посттравматичного стресового розладу чи прийняття невдалих рішень, які можуть поставити вас під удар у небезпечному середовищі. Догляд за собою дуже важливий для тих журналістів, які часто працюють у зонах конфлікту. Про це так легко забути в розпалі моменту, під час роботи або порівняння себе з тими, хто страждає більше за вас, але значущість догляду важко переоцінити. До того ж, догляд за собою – один із найважчих уроків, який вам доведеться засвоїти. З усіх методів, які я тут описала, до розуміння цього я доходила найдовше! Коли я почала працювати журналістом у зонах конфлікту, це було хвилююче і захопливо. Я хотіла повертатися туди знову і знову.

Я не «перезавантажувалася» і почала ігнорувати стосунки з друзями і родиною, забувати, чим я любила займатися раніше. Щоб вийти з цього стану, знадобилося декілька трагічних подій, але ще до того я прийняла декілька невдалих рішень, тому що надто зосереджувалася на роботі і не доглядала за собою. Тепер

я намагаюся влаштувати відпустки і перерви в роботі між польовими завданнями, більше спілкуватися з друзями та родиною, які не є військовими журналістами, і ретельніше слідкувати за власним психічним і фізичним здоров'ям. Забирайте себе з лінії вогню. Крім догляду за собою, слід також турботливо ставитися до людей, у яких ви берете інтерв'ю, особливо в ситуації конфлікту, коли вони можуть бути його невинними жертвами – наприклад, це поранені мирні жителі, ВПО, біженці та люди з психічною травмою. Часом краще утриматись від розмови з кимось, бо в певний момент спілкуватися з людиною про те що вона пережила, може бути не дуже доречним, особливо коли мова йде про фізичне та сексуальне насильство. Намагайтеся не травмувати цих людей повторно. Крім того, не наражайте їх на подальшу небезпеку, випитуючи в них деталі, що можуть призвести до проблем у майбутньому. Якщо ідентифікація є для них ризикованою, спробуйте приховати їхню особу чи якимось чином розмити дані про них і отримати потрібну інформацію,

не ставлячи інтерв'ююваних під удар. Будьте чесними, коли говоритимете про те, що ви можете зробити. Не створюйте у людей враження ніби спілкування з вами завершить війну, або що ви доб'єтесь для них справедливості. Це нечесно оскільки зробити це у вашій владі. Чітко і реалістично поясніть, якими можуть бути наслідки інтерв'ю. Можливо, ваші співрозмовники просто хочуть, щоб інші дізналися, що відбулося, та почули їхні голоси. Під час інтерв'ю будьте обережними з їхніми почуттями та потребами. Багато з того, що відбувається з жертвами війни, стає дуже травматичним досвідом: завоюйте їхню довіру добротою та поміркованістю підходу. Намагайтеся завершити інтерв'ю на позитивній ноті і не залишайте їх розгубленими без жодної підтримки. Часом може бути корисним задіяти додаткову особу протягом інтерв'ю, яка залишиться поруч із вашим співрозмовником, коли ви підете.

Жінкам-журналістам працювати «в полі» одночасно і легше, і важче – це залежить від ситуації. Слід багато чого зважити. Більшість із нас почувається

некомфортно, коли нас виділяють за статеву приналежність, і багато хто із журналісток працюють ще і ще більше, аби довести свою професійність. Це твердження особливо вірне для зон конфлікту, які часом нагадують «хлопчачий клуб». Однак є певні ризики і фактори, на які ми повинні зважати. Багато жінок-журналістів сприймають напади і домагання як щось належне, як неunikне зло. Так не повинно бути. Часом ми соромимося повідомляти про такі випадки, боячись, що наступного разу нас не відправлять на завдання чи сприйматимуть нас як меншовартісних або вразливіших, ніж колеги-чоловіки. Така поведінка ніколи не може бути прийнятною, незалежно від того, чи це онлайн-тролінг, словесні залякування, сексуальні домагання або фізичний напад.

Для жінок-журналістів, які працюють «у полі», є багато джерел з рекомендаціями. Немає необхідності зайвий раз казати, що ніхто не шукає собі зайвих «пригод» та не заслуговує сексуального домагання чи фізичних нападів. Але сумна і

страшна правда полягає в тому, що сексуальне насильство і домагання до жінок-журналістів є реальною загрозою в зонах конфлікту. Часто це входить до тактики залякування або загалом є проблемою місцевого суспільства. Ось трохи практичних порад, які можуть допомогти вам захистити себе на завданні:

- Перед тим як їхати на завдання, дізнайтесь чи є сексуальне насильство фактором ризику на територіях, де ви працюєте, і підготуйтеся до цього відповідно. Обов'язково повідомте своїх редакторів про цей ризик та наполягайте на тому, щоб вони надали вам відповідні ресурси для захисту.
- Пройдіть курс із самооборони.
- Особливо небезпечними в плані сексуального насильства можуть бути натовпи. Пам'ятайте про це завжди, завжди переконуйтеся що знаєте, де ви знаходитесь, а також чи хтось спостерігає або йде за вами. Завжди майте план втечі і спосіб виходу з території, якщо виникне така потреба.

- На територіях, що є ризикованими для жінок у цьому аспекті, намагайтеся ніколи не працювати поодинці. Спробуйте мати з собою «охоронця», включно з колегами-чоловіками тощо.
- Добре подумайте чи варто носити з собою перцевий балончик, ніж або електрошокер. Такі знаряддя самооборони нападник може легко відібрати та використати проти вас. Крім того, їх можуть конфіскувати служби безпеки. Краще інвестуйте в навички фізичної самооборони і, можливо, персональну сигналізацію. Якщо ви все-таки берете з собою знаряддя для самозахисту, перевірте місцеве законодавство щодо носіння таких речей із собою.
- Наявність додаткового одягу може виграти вам трохи часу, щоб втекти від нападників.

Незважаючи на те, чоловік ви чи жінка, допомога і підтримка колег-журналістів буде дуже важливою, особливо в ситуації конфлікту.

Можливість поділитися відомостями про безпеку і детальними інсайдерськими даними про гарячі точки означатиме, що ви будете більш захищеними. Інформація на кшталт хто платить за роботу, а хто ні є особливо важливою для фрілансерів. Наявність колег, які розуміють, що ви переживаєте, з якими можна поговорити про журналістські чи етичні питання, часом являє собою незамінний ресурс. Якщо ви приєднаєтеся до прес-клубу, створите неофіційні чи офіційні журналістські об'єднання або групи, це може справді допомогти вам упоратися з проблемами роботи в зонах конфлікту.

Декілька років тому я брала участь у створенні Frontline Freelance register (<http://www.frontlinefreelance.org>) який дозволяє нам як фрілансерам, що працюють у ризикованих середовищах за межами рідних країн, ділитися інсайдерською інформацією і просто зустрічатися на келих пива. Хоча вам точно завжди потрібно «перезавантажуватися» з людьми, які не належать до вашого кола військових

журналістів, також добре розслаблятися з кимсь у межах цього кола – але не тільки, тому що поганий досвід і особисті проблеми, про які розповідатимуть інші, можуть додати до ваших власних і чужих проблем. Тим не менше, таке спілкування, разом із моїм власним об'єднанням місцевих журналістів і деякими неформальними онлайн-групами, надало мені підтримку, потрібну для роботи. Я точно знаю, що не змогла б ефективно працювати чи допомагати колегам і друзям без цих мереж контактів.

Спілкування з редакторами і командами підтримки в офісі також може реально допомогти. Якщо ваш відділ зазвичай не працює з важливими чи небезпечними подіями, а ви відправилися до зони конфлікту, дайте їм щось прочитати на цю тему. Переконайтеся, що вони розуміють небезпеки, з якими ви стикаєтеся, а також ризики, що ви берете на себе для отримання новин.

Наполягайте на тому, щоб вони надавали вам адекватні ресурси для безпечної та ефективної роботи – засоби індивідуального захисту, страхування, комунікаційне

обладнання і за можливості помічників на батьківщині, до яких можна буде звернутися у проблемній ситуації. Переконайтеся, що на вас не тиснуть і не змушують робити забагато, а також що у вас є вихідні між виїздами до зон конфлікту.

Журналістська робота в зонах конфлікту може бути справді результативною і значущою, якщо ви будете її виконувати помірковано і розумно. Цей досвід – лише «затравка» для вас, мій читачу. Довкола є стільки ресурсів, що мені залишається тільки порадити вам постійно навчатися і покращувати свою майстерність.